

NİŞÂNİ NİŞÂNSIZLIK OLAN BİR FİĞÜR YÂHUT NİYÂZÎ-Yİ MİSRÎ DÎVÂNINDA ÂRİF

Dr. Öğr. Üyesi Kezban PAKSOY*

ÖZET

“*ârif, irfân ve ma’rifet*” kavramları tasavvufî şiirlerimizde sıkça karşımıza çıkan kavramlardır. Mutasavvif şâirlerimiz kendi mânevî tecrübelerine göre bu kavramları şiirlerinde ele alıp izah etmeye çalışmışlardır. Niyâzî-yi Mîsrî bu mutasavvif şâirlerimizden biridir. Biz de bu çalışmamızda Niyâzî-yi Mîsrî’nin dîvânında yer alan şiirlerinde ârif tipini nasıl izah ettiğini ve bu makâma erişmek için neler yapmak gerektiğini tespitte çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Niyâzî-yi Mîsrî, ârif, irfân, ma’rifet

SIGN IS BEING SIGNLESS OR ÂRİF NORM IN NİYÂZÎ-Yİ MİSRÎ’S POEMS

ABSTRACT

“*ârif, irfân ve ma’rifet*” locutions are come out constantly in mystic poetry. Sufis poets elucidate these locutions and try to explain them according to their spiritual experience. Niyâzî-yi Mîsrî is one of these sufis poets. In this study we try to discourse how Niyâzî-yi Mîsrî elucidates these locutions and how to become this point.

Key words: Niyâzî-yi Mîsrî, ârif, wisdom, ma’rifet

“*ârif*” ve onunla alâkalı olarak “*irfân ve ma’rifet*” kavramları mutasavvif şâirlerimizin şiirlerinde sıkça karşımıza çıkan kavramlardır. Mutasavvif şâirler kendi mânevî tecrübelerine göre bu kavramları şiirlerinde izah etmeye çalışmışlardır.

Arapça olan ârif kelimesini Ethem Cebecioğlu, “... irfân sahibi anlamındadır. Allah’ı gerçek yönüyle bilen kişi.” olarak açıklar ve âlim ile arasındaki farkı “Âlim gibi bilen manasına gelirse de ondan farklıdır. Âlim, ilmi bir tahsil ve çalışma sonucu elde eder. Ârif ise, irfâna, ilham ve hal ile ulaşır. Cenâb-ı Hakk’ı keşf ve müşâhade yoluyla bilen kişi. Bu bakımdan ümmî bir insana da ârif denilir; ancak âlim denemez.” şeklinde ifade eder (Cebecioğlu, 2004: 60).

Kâşânî ise Tasavvuf Sözlüğü’nde “Hakkın nefsinin müşâhede ettirdiği kimse.” (Kâşânî, 2004: 363) anlamını verdiği ârif kelimesini şöyle izah eder: “Ârifte haller zuhûr eder. Mârifet makamı onun hâlidir, nitekim Şeyh İbnü’l-Arabî bunu böyle ifâde etmiştir... Ârif nefsinin bilen, bunun neticesinde ise Rabbini bilen anlamında da kullanılır.” (Kâşânî, 2004: 364.). Rusçuklu Zarîfî Ömer Baba’nın İstilahât-ı Meşâyih adlı tasavvuf terimleri sözlüğünde ise ârif, “nefsine ârif olup ne sıfatla muttasıf olduğunu bilen” olarak açıklanmıştır (Koçoğlu, 2012: 1770)

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kezbanpaksoy@gmail.com

Ârif kelimesiyle alâkalı olarak bilmek anlamına gelen irfân kelimesi “Sezgi, rûhî tecrübe ve mânevî yolla elde edilen bilgi.” (Cebecioğlu,2004: 317.); ma’rifet ise, “Sûflerin rûhanî halleri yaşayarak, mânevî ve ilâhî hakikatleri tadarak (iç tecrübe ile ve vasıtasız olarak) elde ettikleri bilgi, irfân.” (Uludağ,1999: 347.) olarak açıklanır.

Sözlüklerde birbirine yakın ifadelerle açıklanan ârif kelimesinin yerine “ehl-i yakîn, ehl-i dîn, velî, kutb ve genel olarak “ârif-i billâh” gibi farklı tabirler de kullanılır. Yûnus Emre’nin şiirlerinde ârif figürünü inceleyen Ziya Avşar ise tasavvufî metinlerde bahsedilen “âşik”ın da ârif mânâsında kullanıldığını söyler ve “ârif”in ledûn bilgisiyyle donanmış kişi olduğunu bildirir (Avşar, 2016: 200.).

Halvetiyye’nin Mısriyye kolunun pîri olan, 1618-1694 yılları arasında yaşamış büyük mutasavvıflarımızdan Niyâzî-yi Mısırî’nin günümüze pek çok eseri ulaşmış ve bu eserler neşredilerek üzerinde çalışmalar yapılmıştır. (Erdoğan 1998.)Biz de bu yazımızda Niyâzî-yi Mısırî’nin dîvânında yer alan şiirlerinde ârif tipini nasıl îzah ettiğini, bu makâma erişmek için neler yapmak gerektiğini ve ârif olmanın önem ve yüceliğini tespitte çalışacağız.

a. Ma’rifet mertebesine ulaşmanın yolları

Ey gönül gel °ayrıdan geç úaşoa eyle iotidä
Zümreõ-i ehl-i ≈aõîøat anı õolmuş muøtedä (Erdoğan, 1998: 3.)

Mısırî gönlüne seslenir ve herşeyden vazgeçip aşka tâbî olmasını söyler. Aşk irfân sâhibi olmak için olmazsa olmaz bir şarttır. “Gönül” ifadesi akla, “Allah cihânı yarattı ama cihâna sığmadı, ancak mü’minlerin gönlüne sığdı.” ifadesini getirmektedir. Yâni Allah’ın tecellîgâhı, kulunun gönlüdür. Örnek aldığı “zümreõ-i ehl-i ≈aõîøat”ın gönüllerinde aradığı hakikat ve irfân sınırının aşk olması, onların da aşka tâbî olduğunu gösterir. Kendisini hakikat mertebesine ulaştıracak yolun aşk ile geçileceğini söyler. Mâlum olunacağı üzere burada bahsedilen aşk İlâhî aşktır. İlâhî aşkın temeli, gönlü Allah aşkıyla doldurup diğer şeylerden arıtmak ve aşkı rehber edinerek Allah’a ulaşmaktır. Tıpkı zümreõ-i ehl-i ≈aõîøat’ın yaptığı gibi...

Tevhîde tapşur õzünü kimseye açma ræzuñi
ŞeyΔ izine ≠ut gözüñi şeyhüñ yeter bürhân saña (Erdoğan, 1998: 6.)

Mısırî, tevhîd mertebesine ulaşmak için sâlike üç tavsiyede bulunur: benliğini bir ve mutlak olan Allah’a adanmak, bu yolda yaşadığı mânevî hâllerden kimseye bahsetmemek yâni “sırrı ifşâ etmemek”, şeyhin gösterdiği yolda sıdk ile yürümek... Burada ilk şart olarak tevhîd ehli olmak yâni muvahhid olmak ifâdesi dikkat çekmektedir. Muvahhid olan ehl-i tasavvuf, kul ile Allah arasında başka bir mevcûdun olmaması için çalışır. Bu mertebede herşeye tevhîdî bir nazarla bakarak o şeylerde zuhûr eden mânâları, Allah’ın bir esmâsı ve tecellîsi olarak niteler.

Kişinin tarîkâta intisâbı ile başlayan seyr ü sülûku, ona bazı mânevî hâller yaşatır ve bazı mânevî sırları öğretir. Bu sırların sâlikte kalması önemlidir. İkinci şart olan sırrı fâş etmemek, ârifin Hakk’ın Settâr sıfatıyla sıfatlanması durumunu ifâde

eder. Hakk'ın örten ve gizleyen sıfatını ahlâk edinen mürîdin davranışı, kelimenin tam anlamıyla Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin "kusurları örtmede gece gibi ol" öğüdünün canlı bir örneği haline gelir. Buradaki settârlık ahlâkının, sadece kusur ve zaafı değil, erdem ve faziletleri de örtücü bir yanının olduğunu kaydetmekte fayda vardır. Zîra bu yolun başı melâmettir, melâmet ahlâkı ise ifşâ yolunu değil, gizleme ve örtme yolunu tercih eder. Bu bâbda Hazret-i Peygamber'in "*murâdını gönlünde saklayan kulun, ona daha çabuk ulaşacağı*" uyarısını da gözden uzak tutmamalıdır.

Mısırî'ye göre sâlik-i râh-ı hakîkate bu mânevî yolculukta rehberlik eden, yol gösteren şeyhi, daha önce bu mânevî yolculuğu yapmış ve tamamlamış kişi olarak en büyük delildir. Şeyh ve derviş arasındaki özel bağ dervişi bu yolda ne vakit dara düşse şeyhine ilticâ etmeye iter ki "*yolu bilene sor*" ilkesi, tasavvuf câmiâsında sık kullanılan bir yöntemdir. Ma'rifet mertebesine ulaşmak isteyen kişi bu yolda yürürken gözünü bir an bile şeyhinin izinden ayırmamalı ve onun söylediklerini sıdkile yerine getirmelidir. Ancak şeyhinin sözünden çıkmadan, onun tavsiyelerine harfiyen uyan bir salık, bu yolda kesintisiz ilerleyebilir. Şeyh bu yola, kendi hevâ ve arzusuyla çıkmaz, aslında bu yolda o da peygamberin izini takip eden özel bir yolcudur. Neticede bu yolun asıl muktedâsı peygamber, ona uyanlar da şeyh ve derviş olmuş olur ki kılavuzu Resûl olanın yolunun Hakk'a vâsıl olacağı gâyet açıktır.

İster iseñ ma'rifetde olasın âli-cenâb

Ehl-i úîrfân işiginde yüzüñi eyle türâb (Erdoğan, 1998: 18.)

Mısırî'nin bu beyti yukarıdaki beytindeki ifâdelerini destekler niteliktedir: "Ma'rifet mertebesine ulaşmak ve bu makâmdaki kıymetli kişilerden olmak istersen âriflerin eşiğinde yüzünü toprak eyle" der. Yâni âriflerin kapısında bende ol ki onların himmetiyle sen de bu mertebeye ulaşasın... Başka bir açıdan bakacak olursak Mısırî burada sâlikin yola girdikten sonra verilen her işte ve hizmette gayretli olmasını ve emeğini esirgememesini de tavsiye eder. İkinci mısırada ise sâlikin ehl-i irfânın yanında toprak gibi engin gönüllü, tevâzu sahibi olmasını ister, bu istek bize "*âlimin yanında dilini, ârifin yanında gönlünü sağlam tut*" nasihatını da hatırlatır.

İven kişi yol alımaz ma'ûdı hergiz bulmaz

Bekle ma'ûârif öpüsün yüz göstere i~sân saña (Erdoğan, 1998: 6.)

Bu beyitte tâlibe bir uyarısı vardır Mısırî'nin: Acele etme, acele eden kişi yolda ilerleyemez ve amacına ulaşamaz. Tavsiyesi de ikinci mısırada gelir: Ârif olmak istiyorsan irfân kapısını bekle. Bu bekleyişte gösterdiğin sabır ve sıdk neticesinde Allah sana tâlibi olduğun mertebeyi ihsân eder.

Güçdür öatı ~aø'uñ yolu dergâhı hem âyet ulı

™ıdöıla olmazsañ öülü itmez yolu âsân saña (Erdoğan, 1998: 7.)

Tâlibe bir îkaz da bu beyitte vardır. "*Dervişlik demir leblebi*" yâhut "*Gelme gelme, dönme dönme.*" şeklinde mutasavvıflar arasında meşhur sözlere benzer bir

ifâde ile sâlikî uyarır: Hakk'a giden yol çok zordur, sıkıntılarla doludur. Bu zorlukları aşmanın tek yolu da sıdk ile kulluk etmektir. Sıdk, riyâdan arınmış sadâkat olup Hz. Ebu Bekir'in Peygamber Efendimize ve getirdiği dinî hakîkate karşı tavrını da işaret eder. Böylece zorluklarla dolu olan bu yol kolayca aşılar ve gâyet de ulu olan ma'rifet makâmına ulaşılır.

æullu`a bil ba`lar iseñ şâm u sezer a`lar iseñ
™ular gibi ça`lar iseñ tiz bulunur úummân saña (Erdoğan, 1998: 7.)

Mısrî, tâlibe “kulluğa bel bağlamasını” söyler. Çünkü onu, Allah'a çabucak ulaştıracak yol “*kulluk*”tur. Burada “Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Gürel, 2002: 524.) meâlindeki Zâriyât sûresi 56. âyet akla gelir. Kişinin yaradılış sebebi olan kulluk etme vazifesini bilip dünya hayatında bunu hakkıyla ifâ etmesi gerekir. Kulluk aynı zamanda Hazret-i Peygambere özel bir işarettir. Zîrâ Hazret-i Peygambere, kulluk ve melikliğin teklif edildiği, Hazret-i Peygamberin ise kulluğu tercih ettiği rivâyet edilir. Yine Kelime-i Şehâdet'te de benzer bir ifâde vardır: “*abduhu ve rasûluhu*” *rasûl* ifadesinden önce *abd* yâni *kul* ifadesinin kullanılması da burada “*kulluğun*” önemini göstermektedir. Ancak sadece kulluk etmek yetmez. Asıl sevgiliden ayrı düşen kul, O'na duyduğu iştiyâk ve kavuşma arzusuyla gece gündüz gözyaşı dökerse ancak vuslata erebilir. Burada yine bir başka telmih dikkat çekmektedir: Hazret-i Âdem'in dünyaya gönderilmesi ve yeniden Allah ile görüşmek için gözyaşları ile O'na yalvarması... Bu durum, aslında temel ilke olarak Allah'a kavuşma arzusunda olan sâlikin durumuyla yakın bir durumdur. Aslında sâlike, gerçek ârif ve gerçek kul olan peygamberlerin hâlleri hatırlatılmaktadır. Dökülen bu gözyaşı da akarsular gibi çağlamalıdır zîrâ dökülen gözyaşı gönüldeki aşk ve hasret ateşinin, vuslat arzusunun derecesini gösterir. Nasıl ki bir katre yâhut durgun su denize ulaşmaz, akarsular ulaşırsa; sâlik-i râh-ı hakîkatin de asıl sevgiliden ayrı düştüğü için döküğü gözyaşları akarsu gibi çağlamalıdır ki asıl yurduna vahdet denizine vâsıl olsun.

ÿikr ile tevâide irerse gönül
Ma'rifetle bula `adruñ inşirâ~ (Erdoğan, 1998: 37.)

Bu beyite göre vahdet mertebesine ermenin yolu zikirden geçer. Gönül, Allah'ı ne kadar çok zikrederse o kadar çabuk vahdete erer. Burada “*Onlar inanmışlar, kalbleri Allah'ı anmakla huzûra kavuşmuştur. Dikkat edin, kalbler ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşur.*” (Gürel, 2002: 253.) meâlindeki Ra'dsûresi 28. âyet akla gelir.

Zikir, tarîkat ehlinin belli kelime ve ibâreleri belli zamanlarda, belli sayıda, belli bir edeb dâhilinde her gün düzenli olarak söylemeleridir. (Uludağ, 1999: 588.) Zikir ile dervişin Hakk'a vâsıl olması ve nefsinin terbiye etmesi beklenir. Bu mertebede sahip olacağı irfân, hakîkat ehlinin gönlüne ferahlık verecektir. Yâni asıl sevgilinin muhabbetine eren sâlikin gönlünden tüm gam ve kederler silinecektir. Ârif olmanın yolu zikirden geçer.

İkinci mısradaki geçen ma'rifet ve inşirâh kelimeleri husûsiyet arz etmektedir. Zîrâ sâlikin, zikir ehli olması onu ma'rifete götürecektir, ma'rifet de mürîde kalbî ferah verecektir. Bu durumda zikrin mürîde yol engeli olan gayr harmanını yakan özge bir ateş olduğu anlaşılmaktadır. Onun gönüldeki gayre mensûb olan şeyleri silmesinden sonra gönül ma'rifet aynası hâline gelecek ve ardından da kasvetin yerini ferah alacaktır. İnşirah kelimesinde bir set ve engelin irfân kılıcıyla kesilip atılmasına dâir bir yan anlam da gizlidir.

*Pîrûñle olan úahdi güt ne'ñ varısa hep oo git
Bildüklerini terk it úurfâna irem dirseñ (Erdoğan, 1998: 121.)*

Bir önceki beyitte ma'rifet mertebesine ermek isteyenlere zikir tavsiye eden Mısrî, bu beyitte ise pîre bağıllığı ve mâsivâdan kopmayı tavsiye eder. Sâlik-i râh-ı hakikat bu mânevî yolculukta edindiği rehberine sıdk ile bağlanmalı ve ona verdiği söze sâdik kalmalıdır. Gönünden dünya muhabbetini silmeli ve bugüne kadar elinde olan maddî varlıklardan uzaklaşmalıdır. Burada, dünyadan uzaklaşmaktan kasıt sâlikin dünya hırsı ile dolmamasıdır, yâni dünyaya dalıp âhireti unutmaması tavsiyesi vardır. Pîre bağıllık ile anlatılmak istenen de pîr yolun müctehidi olarak vâsıl-ı Hak olmuştur. Onun tavsiye usûlleri sâliki de istidâdınca Hakk'a vâsıl edecektir. Bu sebeple sâlik pîrine sıdk ile bağlanmalıdır.

Bilinen şeylerin bizde iki türlü tesiri vardır. Bunlarla ya Hakk'a ulaşıyoruz ya da ulaşamayız. Şâyet bildiğimiz şeyler bizi Hakk'a ulaştıramıyorsa ne kadar bilgi ve malumâtımız olursa olsun Hakk nazarında câhil diye niteleniriz. Bilgimiz sınırlı ancak yolumuza ışık tutup bizi Hakk'a ulaştırıyorsa Hakk katında ârif diye kabul ediliriz. Dolayısıyla terk edilmesi istenen bilgiler cehle âid olup yol engeli olan bilgilerdir. Edinilmesi gereken bilgiler ise perde yırtıcı olup bize mânâ güzelinin yüzünü gösteren özel bilgilerdir. Malumâtta Hak'tan uzaklaşmak, mâlûmların atılmasında ise Hakk'a yakınlık ve şüpheden uzaklık vardır.

*Şöhret ı'ı ma'rifet kenzi bulmaødur mu~âl
Zîrâ amuñ varlı'ı başdan başa virân gerek (Erdoğan, 1998: 123.)*

Mısrî, şöhret sahibi olan kişilerin ma'rifet mertebesine eremeyeceğini söyler. Burada şöhret sahibi kişilerden kasıt, varlığıyla övünen ve yaptıklarıyla kendini insanlar içinde ön plâna çıkaran kişilerdir. Böyle kişilerin ârif olamayacağını sebebinin ise şöyle açıklar: Ârif, varlığını baştanbaşa yok eden kişidir. Ma'rifet mertebesine ermek isteyen önce kendi varlığından geçmelidir, önce nefsinin öldürmelidir. Hz. Peygamber'in "Ölmeden önce ölünüz." sözünde buyurduğu gibi...

Burada ayrıca "varlı'ı başdan başa virân gerek" ifâdesi Hak ehli olan kişilerin "garîb" olması husûsunu da akla getirir. Hz. Peygamber'in "İslâm garîb olarak başladı, ileride yine garîb olacaktır, ne mutlu o garîblere!" meâlindeki hadîs-i şerîfinin yanı sıra mutasavvıflardan da rivâyet edilen ve garibliği öven pek çok söz vardır. Aslında sâlikin ayrılık hüznü taşıması gerektiği vurgulanır. Zîrâ dünya bir firak mekânıdır, yola girenler için vuslat ümîdi olmakla beraber vuslat günün belirsizliği onları hüzünlendirir

ve mahzûn kılar. Bu noktada âriflerin yaşadığı gurbet farklılık arzeder. Zîrâ onlar, Allah'tan başka herkimle olurlarsa kendilerini garîb hissederler, garîb insanın hüznünü ve kederini taşırlar bu yüzden de vîrândırlar. Anlaşılır ki şöhretin zıddı gurbettir. Şöhret dünyayı merkez aldığı için sonu âfet, gurbet ise dünyayı merkezden kaldırdığı için sonu âfiyet olan bir tavidir.

b. Âriflerin Özellikleri

Veli úârif celâl içre cemâlini görür düüm
Bu ≈âristânî içinde aña güzâr olur peydâ (Erdoğan, 1998: 5.)

Mısrî, bu beyitte Allah'ın *Celâl* ve *Cemâl* sıfatlarını (esmâlarını) zikreder ve bu dünyanın bir hâristan yâni dikenlerle dolu bir yer olduğunu söyler. Ârifler, yaratılmış herşeyde Allah'ın sıfatlarını ve esmâlarını temâşâ ederler. Ehl-i hakikat için celâl de cemâl de birdir. Ancak ârifler Allah'ın cemâl sıfatının tecellîsiyle bu dikenli yeri bile gülbahçesi olarak görürler. Zâten onlar için *kahrı da hoş lûtfu da hoştur*. Bu bakımdan aslında Mısrî, âriflerin özelliklerinden biri olarak cemâl ve celâl tecellîlerinin çok fark etmediğini ifâde eder. Zîrâ ârif tevhîd ehlidir. Onun için Hak'tan gelen her şey hoştur. Ârifteki bu bilinç telvinden tevhîde ulaşan bir bilinçtir. Zîrâ renklerin ve hâllerin birleşmesi söz konusudur.

Cennet-i úîrfâna dâΔil olanuñ
æande baøsa gördügi didâr olur (Erdoğan, 1998: 74.)

Bu beyitte de irfân sâhibi kişilerin nereye baksa mutlak güzel olan sevgilinin yüzünü ve güzelliğini gördüğünü söyler. İrfân ehli olan kimseler yukarıda da belirttiğimiz gibi aşk ile yollarını sürer giderler. Bu sebepten Mısrî de irfân ehli olan kimsenin aşk ehli de olması bakımından baktığı her nesnede mutlak sevgilinin tecellîlerini seyre koyulduğunu anlatır. Bu durumda irfânın “ayrık bir idrâk ve nazar” olduğu anlaşılır. Böyle bir nazar küllî gören bir nazardır. Küllî olanda vahdet vardır, vahdet de bu gözlerle görülen dost yüzünden başkası değildir. Dost yüzü nerede görülürse görülsün orası âşığının irfânî cennetidir.

Her na@arda gördügi ~aø úârifüñ
Her görüşde nice i≈sân eylemiş (Erdoğan, 1998: 100.)

Baktığı her yerde Hakk'ı gören ârif, bu hâl neticesinde Allah'ın lûtfunu ve ihsânını idrâk eder. Mısrî burada hayret hâliyle bahseder. Kâinâtı seyreden ârifin gördüğü herşey, zuhûr eden tecellîlerdir ve bu tecellîleri hayret ve hayranlık ile temâşâ eder.

Örtdi bu bázâr-ı keşret gözlerin Δaloun veli
úÂrif olan cümle yüzden seni seyrân eyledi (Erdoğan, 1998: 231.)

Bu dünyânın nimetlerine duyulan arzu her ne kadar insanların gözünü kör etse de ârif olan kişi bu nimetlere meyletmez, yaratılmış herşeyde Allah'ın tecellisini temâşâ eyler. Bu âlemde halk herşeyi ayrı bir varlık formunda görür ve bu formlar onun idrâkinde bir kesret ormanı oluşturur. Ârif ise bu kesret ormanını, ormanın aslı olan vahdet ağacına dönüştürür ve o ağacın her dalında Hak sûretinin yemişlerini seyrederek.

*úÁrifüñ úaşø-ı İlähiden yeg olmaz hemdemi
Nüş idüp sahbä-yı zâtı cân olur her bir demi
Ma®har aña úayn-ı ®âhir görünür gider °amı
“Eylemez ∆alvet-sarä-yı sırr-ı va~det ma~remi
úÁşıøı maúşùødan maúşùøı úüşüødan cüdä” (Erdoğan, 1998: 11.)*

Fuzûlî'nin gazelini tahmîs ettiği bu şiirinde ârifin Allah aşkından başka dostunun olmadığını söyler. Zîrâ ârif için cihânda Allah dışında hiçbir mevcûd yoktur. İlähî aşk şarâbından içen ârif artık etrâfını gönül gözüyle görmeye başlar ve gördüğü her varlıkta Allah'ın sıfatlarını temâşâ eder. Bu hâlin verdiği mânevî zevkle gönlünden tüm gam ve keder silinir. Çünkü artık müştâk olduğu, hasret duyduğu asıl sevgili ile birdir.

*úİlm-i ledün dersini úârif olan kişiler
`aste-dil olanlaruñ derdine Loømän olur (Erdoğan, 1998: 70.)*

Kehf sûresi 65. âyette “...úallemnâhü min leddün âúilmen” (“... ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.” (Gürel, 2002: 302.)) sözüyle bahsedilen ilm-i ledün Hakk'ın katından gelen bilgi anlamına gelir. (Uludağ,1999: 264.) Mutasavvıflar için makbûl olan ilim, ilm-i ledündür çünkü Hazret-i Peygamber ümmîdir, Allah'tan başkasından bir şey öğrenmemiştir.

İlm-i ledün Hakk'ın, huzûruna ulaşabilen kullarına verdiği özel bir rahmettir. Mısırî, bu rahmetin tekdüze bir nitelik içermediğini bazen cehli ilme dönüştüren, bazen dertliyi dermâna kavuşturan bazen âşığı ma'şûk peşinde koşturan sayısız husûsiyetler taşıdığını bildirir. Ârifler, Allah katından gelen bu ilme sahiptir ve vâkıf oldukları bu ilim sâyesinde de insanların gönlündeki dertleri bilir ve bu dertlere çâre olurlar.

*Bu deni a~vâl-i dünyâyı 'abiler luúbine
Beñzedüp fânî görürse ol kişi úirfândadır (Erdoğan, 1998: 84.)*

İrfân sâhibi olmanın bir alâmeti de bu dünyanın fânîliğini bilmektir. Mısırî, bu dünyanın geçici olduğunu söyler ve dünyâ hayatını çocuk oyununa benzetir. En'âm sûresi 32. âyette, *dünya hayatının oyun ve eğlenceden başka birşey olmadığı* bildirilir. (Gürel, 2002: 132.) Bu konuda Hazret-i Peygamber de “benim dünya ile ilgim, bir ağaç altında dinlendikten sonra, yoluna devam eden yolcu gibidir” buyurmuşlardır. Mısırî bu

husûslara dikkat çekerek ârif olan kişinin dünyanın fânî olduğunu bilen ve bu dünya oyununa meyletmeyen kişi olduğunu söyler.

*Velî úârif olan lu#fa sevinmez øahra incinmez
Eyü kem cümleten Δaløa úa#âsın ol úamim itmiş* (Erdoğan, 1998: 101.)

Ârif, yaşadığı herşeyin Allah'tan geldiğini bilir ve rızâ gösterir. Onun için iyi ya da kötü yoktur. Bu yüzden de iyiye sevinmez, kötüye yerinmez. Her işi rızâ ile karşılar. Tasavvufta rızâ hâli olarak isimlendirilen bu hâl ile alâkalı pekçok mutasavvıf farklı ancak öz itibârı ile benzer ifâdeler kullanmışlardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi *kahrı da hoş lûtfu da hoş* sözü bu minvâlde söylenmiş bir sözdür. Ehl-i irfânın zıdlar karşısındaki tavrı, zıdların birleştirilmesi şeklindedir. Zıdlar kalkınca tevhd gelir.

*Kitâb-ı noø#a-i evvel ≈aøiøat ehl-iúîrfândur
Görinür sûretâ insân velî sûretde ≈ayvândur* (Erdoğan, 1998: 87.)

Mısrî burada Hazret-iAli'nin “*ilim bir nokta idi onu cahiller çoğalttı*” sözüne işaret etmektedir. Ehl-i irfân olan bir kimsenin ilmin menşei ile alâkadar olmasının, yâni ledün ilmine meyletmesinin önemini vurgular. Öte yandan ledün ilmi ve mânevî ilimlerden habersiz olanların sürekli taşıdıkları ölüm korkusu, dünya hırsı ve benzeri hâllerinin insana yakışmadığını nükteli bir dille ifade eder. Onların görünüşte insan olsalar da aslında hayvan olduklarını söyler.Yâni sûret bakımından diri sûret bakımından ölü olduklarına vurgu yapar.

*úÂrifüñ mu#laø kelâmin #uyma°a úîrfân gerek
Sırr-ı mu°laødur gönülde Ýevø ile vicdân gerek* (Erdoğan, 1998: 123.)

Bu beyitte ise Mısrî, ârifin sözlerinin herkes tarafından anlaşılamayacağını söyler. Onun sözlerinin sırrını anlamak isteyen kişinin gönlünde mânevî zevk ile vicdan sahibi olması gerekir der. Bâzı mutasavvıflar *dinleyen anlatandan ârif gerek* derler. Burada esas olarak anlatılmak istenen bir ârifi anlamak için onun bahsettiği konulardan haberdâr olmanın yanında mânevî zevk sahibi olmanın da lüzûmudur. Sadece gönül ehli olanlar ârifin sözlerini doğru anlayabilirler. Bu beyitte, tasavvuf ilmmini bilmeyenlerin o ilme dâir söylenen sözlerden ötürü tasavvuf erbâbını tenkit etmelerine de işaret vardır. Zîrâ Niyâzî-yi Mısrî hayatında benzer bir durumla karşılaşmış ve sürgün edilerek Limni adasına gönderilmiştir.

*úÂrif oldur başına Δaløı dirüp cemú eylemez
Göñli cümle Δalø içinde Δäk ile yeksân gerek* (Erdoğan, 1998: 123.)

*úÂrifün esrârı settâr oldu°ın itme úaceb
Æaún ider zâhid dinilen div-i serkeş neylesün* (Erdoğan, 1998: 181.)

Ârif, bulunduğu mânevî mâkâmı insanlara anlatıp onları etrâfına toplamaz. Tevâzû sâhibidir, insanlar arasında alçakgönüllü davranır. Belki de en önemli özelliği

kendisine verilen mânevî sırları ifşâ etmemesidir, Allah ile arasındaki muhabbet gizlidir. Mısırî'ye göre bu gizliliğe de şaşmamak gerekir zîrâ muhabbetin gizli olanı makbûldür. Ancak onun bu hâllerini anlamayan zâhid onu ayıplar. Oysa mutasavvıflar ârif ile Hak arasında Cebrâilin bile girmesine izin verilmeyen özel bir ta'lim alırlar. Bu mahremiyet ifşâsı makbûl olmayan ve sahibini mesul tutan bir mahremiyettir. Bu durumun ifşâsı ârifin mânen imhâsı anlamını taşır. Zâten bu durumu söyleme izinlerinin olmadığını da sık sık dile getirirler.

*Dil a≈vâlinüârif bilür
ûÂşîø ≈âli maürûf olur
Bu dil lu#fa cevân olur (Erdoğan, 1998: 183.)*

Ârifin önemli özelliklerinden biri de gönülde olanı bilmesidir. Çünkü o gönül gözüyle bakar ve gönülde olanı görür. Özellikle de âşığın hâlimden en çok anlayan kişi ârifdir. Gönülünde aynı aşkı taşıyan kişiler de aynı dili konuşan kişiler gibidir, birbirlerini anlarlar ve gönüldeki derde dermân olurlar.

*Şehr-i ≈aøîøatdur adı ~aø sırrını bunda øodu
Ol sırra üârif olanı eyledi ~aø mihmân øamu (Erdoğan, 1998: 187.)*

Mısırî İlâhî sırları bir şehir olarak düşünür ve bu şehrin tek misâfiri ârifdir. Ârif, İlâhî sırları bilen kişidir. Bu bilmiş de Allah'ın lütuf ve ihsânıyla olur.

*Kim ki bu sırdan Δaberdâr oldı üârifdür özi
æurtulup ≈ayvân adından kendin insân eyledi (Erdoğan, 1998: 231.)*

İlâhî sırlara vâkıf kişinin ârif olduğunu söyleyen Mısırî, sahip olduğu bu irfân sayesinde kişinin hayvân mertebesinde çıkıp insân mertebesine erdiğini söyler.

*Ey Niyâzi üârif-i billâh gönülden selb ider
On sekiz biñ perdeyi bir lemõa-i tev~id ile (Erdoğan, 1998: 201.)*

Bu beyitte kendisine seslenen Mısırî, ârifin, gönül gözü açık kişi olduğunu söyler. Ârif, gönül gözündeki on sekiz bin perde tevâhid ışığı ile ortadan kalkan kişidir. Onun gönlü ile Allah arasında artık hiçbir engel yoktur.

*ûÂrifüñ bir himmeti var úarş ana olmaz mekân
Sidre vü #übâ gözetmez kâmilüñ cân u dili (Erdoğan, 1998: 215.)*

Âriflerin yeri gönüllerdir der Hazret-i Mevlânâ, burada ârif olan kimsenin Hak ile bir olup tevâhide ermesi ile lâmekân ve lâzamân olması ifâde edilmektedir. Sidre ve tûbâ gözetmez ifâdeleri ile Allah ile bir olan kimsenin dünya ve âhiretten geçerek Allah'ın zâtında vuslat etmesi kastedilmektedir. Ârifin gönlünde ne dünyâyâ ne de âhiretedâir bir muhabbet veya arzu bulunur, onun tek maksûdu Allah'tır. İrfânda derinleşip ârif olan kimsenin durumunu böylece anlatır.

*ûÂrifüñ gönlini bilmez øandedür Δalø-ı cihân
Ol ki úanøâdur yere düşmez bil anuñ säyesi (Erdoğan, 1998: 225.)*

İnsanlar, ârifleri kendileri gibi yer içer oturur güler ağlar görürler. Ancak onların

gönlü ne âlemedir bundan haberleri olmaz. Rahmân sûresi 29. âyetteki "...külle yevmin hüve fi şe'nin" (O, her gün bir iştedir. (Gürel, 2002: 533.))ifâdesinin ve mutasavvıfların, "her an başka bir şe'n üzerine kuruludur" sözünün işaretince ârifler her an yeni bir hâlde, yeni doğma, yeni bir hissetme hâlinedir. Onlar dışarıdan bakıldığında normal bir hayat sürseler de gönüllerindeki aşk ateşi onları her an başka bir hâle ulaştırır ve her an onları yeniler. Aslında Mısrî, burada âriflerin gönül âlemlerinin derinliğinden bahseder. Onların içten içe kün emrine tâbî bir şekilde, semender misâli her yanıpta yeniden doğarak, yeni mânâlara, yeni âlemelere şâhid olarak yaşadıklarını anlatır.

*Belürmez úârifüñ ~âli vü şanı
Degilúîrfân filân ibn-i filanı
Yirin terk idenüñ yoødur mekânı
~aøìøat ehlinün olmaz nişanı (Erdoğan, 1998: 235.)*

*Ne kim âfâøda Δòr görmezse úârif
Vücúdundan da olmaz anı 'ârif
Anuñçün dir bunı ehl-i maúârif
~aøìøat ehlinüñ olmaz nişanı (Erdoğan, 1998: 236.)*

*Cihânda bir gürùh olmaz ki ey cân
Bulunmaya içinde ehl-i úîrfân
Olur mev'úf 'ıfatlarıyla her an
~aøìøat ehlinüñ olmaz nişanı (Erdoğan, 1998: 236.)*

Mısrî bu mısırâlarda ârifin önemli özelliklerinden birini daha zikreder: ârifin nişanı yoktur. Yâni ârif, bulunduğu mânevî makâmı ve yaşadığı mânevî hâlleri etrâfına bildirmez, sırlarını âşikâr etmez. Onlar Allah ile aralarındaki bağa bakar ve kendi ahvâllerinden topluma haber vermezler.

*Kim bu sırdan kimini ma~rùm idüp câhil iden
Kimini ma~rem idinüp ehl-i úîrfân eyleyen (Erdoğan, 1998: 176.)*

İrfânî bilginin en önemli özelliğinin vurgulandığı bu beyitte Mısrî, bazıları hakîkat sırlarından mahrûm olur ve câhil kalır; bazıları da bu sırlara vâkif olur ve ehl-i irfân yâni "ârif" olur. Beyitten anlaşılacağı üzere kişiyi mahrem edinip bu sırları öğrenmeyi lütuf ve ihsân eden Allah'tır.

c. Ârif Olmanın Önem ve Yüceliği

Mısrî, şiirlerinde ârifin özelliklerini anlatmanın yanında ârif olmanın önemini ve yüceliğini de dile getirmiştir.

*Ger úaYâb-ı äΔiretten bulmaø istersen Δalâ'
úÂrif ol kim cehl odından øopısar cümle úaYâb (Erdoğan, 1998: 19.)*

İnsanlara, âhiret azâbından kurtulmak istersen ârif ol diye seslenir ve câhil olma, her kötülük cehâletten doğar der. Burada “*İlim mü'minin yitik malıdır. Onu nerede bulursa alsın.*” hadîsi akla gelir. Cehâletten kasıt kişinin Hakk'ı bilmemesidir. Bu bakımdan sâlik yâni müslümanlığın en ince ayrıntılarına vâkıf olma niyeti ile yola çıkan kimse de bu cehâlet deryâsını aşmalı ve ârifân limanındaki ilme yönelmelidir. Bu noktada, “*Men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu*” hadîsini de hatıra getirmek gerekir. Bu hadîsin de işâret ettiği üzere nefsinı bilen Rabb'ini bilir, Rabb'ini bilen Rabb'inin istek ve emirlerini yerine getirir ve ancak bu sâyede kendi varlığında Rabb'ini bulur. Bu durumdan habersiz olanlar ise cehâletin getirdiği hatâlar ile âhiret hayatlarını mahvederler.

*Bunda gelmekden murâd çünkim ~aø'uñ úirfânudur
Ey Niyâzî kişi ol úirfânı bulmazsa ne güç (Erdoğan, 1998: 34.)*

Bu beyitte Mısrî, irfân sâhibi olmayan kişinin her iki dünyada da sıkıntı yaşayacağını işâret eder.

*Æutdı rikâbiñ úârifün nice selâtin-i üvel
Kâmil olan sul÷ânı gör dervişi ol sul÷ân görür (Erdoğan, 1998: 62.)*

Ârifin sâhib olduğu mânevî makâmın yüceliğinin vurgulandığı bu beyitte, pek çok sultânın, âriflerin ipine tutunduğu onların izinden gittiği söylenir. Mânevî olgunluğa sâhip sultanlar, ârifleri mânevî makâmlarından dolayı kendilerinden üstün bilip, asıl sultânın ârif olduğunu kabul ederler. Ârifler, mânevî iklimin sultânlarıdır. Bu dünyada sultân olan kemâl sâhibi kişiler de mânevî iklimin sultânına tâbi olurlar.

*úÂrifüñ øadrin yine ol úârif olanlar bilür
Ehl úulüvvün rütbesini bilmez ehl-i inðitât (Erdoğan, 1998: 104.)*

Mısrî bu beytinde ise ârifin kadrini kıymetini yine ârif olanın bileceğini söyler. Ârifin yaşadığı mânevî hâlleri ve bulunduğu makâmı herkes anlayamaz. Alt makâmda olanın makâmı yüce olanı bilmesi mümkün değildir. Elbette burada bahsedilen makâm mânevî makâmıdır. Ancak gönül gözü açık olup aynı hâli yaşayanlar birbirini bilir ve anlar.

*Æütyä-yı maúrifetle rüşen it cânuñ gözün
Göresin cânanı her yüzden ola ÷a° üsti ba° (Erdoğan, 1998: 107.)*

Ma'rifet mertebesine ermek ve asıl sevgiliyle bir olmak isteyenlere Mısrî'nin tavsiyesi, cân gözünü ma'rifet sürmesiyle aydınlatmalarıdır. Bu sâyede mutlak güzel olan sevgiliyi her an her yerde görebilirler. Böylece de çorak ve ıssız bir dağ gibi olan dünyâ onlar için yemyeşil bir bağa dönüşür.

Sonuç

Yukarıda îzâh edilen beyitlerden de anlaşılacağı üzere Mısrî, irfân, ârif ve ma'rifet konularına şiirlerinde geniş bir şekilde yer vermiş; tasavvufun ana konularından olan bu husûsları kendi mânevî bilgi ve tecrübelerine göre ele almıştır. O'na göre ma'rifet yolu en başta ehl-i aşk ve ehl-i tevhîd olmayı gerektirir. Bu mertebeye ulaşmak isteyen kişi, girdiği yola ve bu yolda ona rehberlik eden şeyhine sıdk ile bağlanmalıdır. Hevâ ve heveslerinin tozunu gönül aynasından zikir ile silmelidir. Bu dünyâda garîb olduğunu hatırlıdan çıkarmadan kulluk vazîfesini hakkıyla yerine getirmelidir. Böylece Hakk'ın lütuf ve ihsânıyla "vuslat"a eren ârifin gönül gözündeki perdeler ortadan kalkar. O artık hem İlâhî sırlara vâkif hem de cümle varlıkta *cemâlullâhı* temâşâ eden mânevî iklîm sultânıdır.

Niyâzî-yi Mısrî sadece sâlik-i râh-ı hakîkate yol göstermekle kalmayıp yüzyıllar öncesinden bizlere de seslenerek "*Ger úaÿb-ı äΔiretten bulmaø istersen Δalä' / úÁrif ol kim cehl odından øopısar cümle úäÿb*" beytiyle bizlerin yoluna da ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzak Kaşânî (2004). *Tasavvuf Sözlüğü*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- AVŞAR, Ziya (2016). *Mânâ Âleminin Üç Efendisi*, Kayseri: İncir Yayıncılık.
- CEBECİOĞLU, Ethem (2004). *Tasavvuf Terimleri&Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları.
- ERDOĞAN, Kenan (1998). *Niyâzî-yi Mısrî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜREL, Şevket (2002). *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Yüce Meâli*, İstanbul: Sağlam Yayınları,
- KOÇOĞLU, Turgut (2012). Rusçuklu Zarîfî Ömer Baba ve Manzum-Mensur Tasavvuf Terimleri Lügatçesi: İstilahât-ı Meşâyih, *Turkish Studies*, Volume 7/3, Summer 2012, s. 1751-1776.
- ULUDAĞ, Süleyman (1999). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları.